СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380.
2. Демократія через дії: освітній серіал. Платформа «Дія.Освіта». URL: https://osvita.diia.gov.ua/courses/democracy-through-actions-module-1
3. Філософія: онлайн-курс. Платформа «Prometheus». URL: https://prometheus.org.ua/prometheus-free/philosophy/
4. Навчаємось вчитись: потужні розумові інструменти для опанування складних предметів: онлайн-курс. Платформа «Prometheus». URL: https://prometheus.org.ua/prometheus-free
5. Критичне мислення для освітян: онлайн-курс. Платформа «Prometheus». URL: https://prometheus.org.ua/prometheus-free/krytychne-myslennya-dlya-osvityan/
6. Дезінформація: види, інструменти та способи захисту: онлайн-курс. Платформа «Prometheus». URL: https://prometheus.org.ua/prometheus-free/disinformation-types

Загурський О.Б.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЕТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сьогоднішній день євроінтеграційний курс вимагає узгодження національних етичних стандартів із міжнародними, а Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку на 2023-2027 роки прямо передбачає запровадження єдиних етичних принципів і єдиних критеріїв доброчесності для всіх органів правопорядку. До того ж, воєнний стан розширює дискреційні повноваження правоохоронців саме тоді, коли зовнішній контроль за їх реалізацією об’єктивно слабшає, а отже, вага внутрішніх етичних стримувань зростає.

Правова політика у сфері правоохоронної діяльності традиційно зосереджується на повноваженнях, процедурах і відповідальності. Однак ефективність правоохоронних органів визначається не лише обсягом наданих повноважень, а й тим, наскільки передбачувано та сумлінно їх реалізують. Тому етичне забезпечення правоохоронної діяльності доцільно розглядати як самостійний напрям правової політики, що вже визнано в науковій літературі щодо публічної служби загалом [5, с. 120].

Правова політика у цій сфері сформувалася на трьох рівнях. Міжнародний рівень утворюють переважно акти м’якого права: Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 р., Декларація про поліцію 1979 р., Європейський кодекс поліцейської етики 2001 р. Законодавчий рівень представлений розділом VI Закону України «Про запобігання корупції» та Законом України «Про Національну поліцію». Відомчий рівень охоплює Правила етичної поведінки поліцейських 2016 р. та Правила етичної та доброчесної поведінки працівників МВС 2024 р. Проблема полягає не у відсутності норм, а в неузгодженості цих рівнів між собою, що породжує чотири системні виклики.

Перший виклик – інверсія нормативної ієрархії. Найдетальніші етичні вимоги до поліцейських закріплено на підзаконному рівні, тоді як профільний закон не встановлює обов’язку їх дотримуватися і навіть не згадує відповідного терміна [4, с. 117].

Для порівняння: законодавство про державну службу такий обов’язок закріплює прямо та пов’язує його з оцінюванням службової діяльності. Унаслідок цього етичні стандарти поліції залишаються найменш стабільною частиною статусу поліцейського: їх може бути змінено відомчим рішенням, без парламентської процедури та публічного обговорення. Для сфери, в якій ідеться про застосування державного примусу, такий рівень нормативної гарантованості видається недостатнім.

Другий виклик – оціночність етичних категорій за їх юридичної значущості. Законодавство оперує такими формулами, як «загальновизнані етичні норми поведінки» чи «дії, що підривають авторитет поліції», не розкриваючи їх змісту. Тут виявляється, на нашу думку, центральний парадокс етичного регулювання: етика принципово не піддається вичерпній формалізації, проте щойно етична вимога стає підставою юридичної відповідальності, вона мусить відповідати вимогам правової визначеності.

Розв'язанням цього парадоксу вважаємо розмежування двох режимів етичних норм. Орієнтуючий режим формує професійну культуру, задає бажані зразки поведінки й не передбачає санкцій. Санкціонований режим містить вичерпний перелік чітко описаних порушень, за які настає дисциплінарна відповідальність. Такий підхід узгоджується з позицією Європейського кодексу поліцейської етики щодо відмежування етичних кодексів від дисциплінарних інструментів [2, с. 36].

Третій виклик – фрагментарність регулювання. Елементи, що мали б утворювати цілісну систему етичних правил поліцейських, розпорошені по різних нормативно-правових актах [1, с. 87].

Правозастосувач, який розглядає конкретне порушення, змушений одночасно звертатися до антикорупційного закону, профільного закону, дисциплінарного статуту та відомчих правил, що ускладнює однакове застосування норм. Позитивним прикладом подолання цієї проблеми є затвердження МВС у 2024 р. практичного порадника, який тлумачить етичні категорії у форматі «питання – відповідь». Проте подібний інструмент спеціально для поліцейських досі не створено.

Четвертий виклик – ігнорування умов, у яких реалізуються етичні норми. Правова політика в цій сфері традиційно спрямована на встановлення вимог і відповідальності за їх порушення, проте майже не враховує чинників, які підвищують імовірність таких порушень. У воєнний час тривале психоемоційне навантаження, ризик для життя та дефіцит кадрів сприяють професійній деформації, що проявляється передусім в етичних, а не лише процедурних помилках.

Європейський досвід засвідчує, що психологічна підтримка правоохоронців є не привілеєм, а інструментом забезпечення законності [3, с. 155]. Водночас умови служби не можуть виправдовувати етичних порушень: вони мають бути предметом превентивної політики, а не підставою для пом'якшення стандартів.

Спільним для всіх викликів є те, що етичні норми не мають практичної цінності, доки не стануть внутрішнім переконанням правоохоронця. Саме тому правову політику в цій сфері слід оцінювати не кількістю ухвалених кодексів і правил, а ступенем інтерналізації етичних стандартів, що досягається поєднанням навчання, наставництва, контролю та прикладу керівника.

Отже, етичне забезпечення правоохоронної діяльності є самостійним напрямом правової політики, що функціонує на міжнародному, законодавчому та відомчому рівнях. Його ключовим дефектом є інверсія нормативної ієрархії, за якої найдетальніші етичні вимоги не мають опори в законі. Центральний парадокс – суперечність між оціночністю етичних категорій і вимогою правової визначеності – доцільно розв'язувати розмежуванням орієнтуючого та санкціонованого режимів етичних норм. Умови воєнного стану зумовлюють потребу доповнити регулятивну складову правової політики превентивною, а критерієм її ефективності має стати інтерналізація етичних стандартів, а не лише їх формальне закріплення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Брусакова О. В., Гетманець О. П. Правила етичної поведінки поліцейських як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. Форум права. 2025. Т. 81. № 1. С. 83-89. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13923455.

2. Здреник І. В., Повалена М. В., Савайда О. І. Міжнародні стандарти професійної етики поліцейських. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. С. 34-37. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/6.

3. Куракін О.М. Нормативне регулювання профілактики професійної деформації правоохоронця під час воєнного стану: європейський досвід. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2025. № 4 (16). С. 153-156. DOI: https://doi.org/10.32782/2709

4. Мердова О. М., Умрихіна І. О. Правила етичної поведінки поліцейських: формально-юридичні аспекти. Правовий часопис Донбасу. 2025. № 1 (90). С. 115-121. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-115-121.

5. Стешенко Т. В., Ритова В. О., Хоменко А. В. Правила етичної поведінки державних службовців: міжнародні стандарти і національний досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 118-121. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/24.

Ілин Л.М.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри права
імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИЧНОГО НАРАТИВУ ЯК НАПРЯМ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Сучасна правова політика держави дедалі активніше охоплює суспільні відносини, пов’язані не тільки з регулюванням актуальних соціальних процесів, а й зі ставленням суспільства до власного минулого. Саме тому історична пам’ять, способи інтерпретації ключових подій національної історії, офіційне вшанування їх учасників та жертв, правова оцінка тоталітарних режимів і протидія запереченню історично встановлених злочинів поступово формують особливий напрям правового регулювання. У зарубіжній юридичній науці цей феномен найчастіше розглядається через категорію «memory laws» – законів пам’яті, за допомогою яких держава нормативно визначає окремі рамки суспільного ставлення до минулого [1, p. 325-328].

Для України питання співвідношення права та історичного наративу набуває особливого змісту. Йдеться не лише про нормативне оформлення державної політики пам’яті, а й про протидію використанню історії як інструменту зовнішньої агресії. Російська федерація впродовж тривалого часу використовує історичні конструкції про нібито «єдиний народ», спільність політичної історії, природність перебування українських земель у складі російської держави та заперечення самостійності української державницької традиції. За таких умов історичний наратив перетворюється з переважно культурного та світоглядного явища на чинник державної, інформаційної та національної безпеки.

Ця трансформація простежується і в українському законодавстві. Важливим етапом його розвитку стало прийняття Закону України «Про засади державної політики національної пам’яті Українського народу» від 21 серпня 2025 р. № 4579-IX. Законодавець безпосередньо пов’язав політику національної пам’яті із протидією російській агресії та маніпулюванню історичними подіями, а саму державну політику національної пам’яті визначив як напрям державної політики, спрямований на створення правових, організаційних та економічних умов і гарантій відновлення та збереження національної пам’яті Українського народу, дослідження та популяризацію історії України [4].

Історичний наратив можна розглядати як структурований спосіб осмислення і представлення минулого, через який окремі історичні події включаються у загальну логіку розвитку держави і суспільства. Тому правовий захист історичного наративу не повинен означати встановлення державою єдиної обов’язкової версії історії. Його зміст полягає передусім у створенні правових гарантій збереження історичної пам’яті, доступності історичних джерел, належного вшанування жертв злочинних режимів, захисту української державницької традиції та протидії свідомому використанню фальсифікацій минулого для заперечення української державності.